

## TANITMALAR

André MARTINET, *Syntaxe générale*, Paris, Armand Colin, 1985, 266 s.

*Syntaxe générale* dilin anlamlı birimlerini sesbilimi örnek alarak incelemektedir. Bir başka anlatımla anlambirimi sesbilimin sesbirimi incelediği gibi incelemektedir. *Syntaxe générale, Eléments de linguistique générale* adlı yapıtın dördüncü bölümünde taslak biçiminde yer almaktadır. Gerçekte ilk kez 1960 yılında yayımlanan bu yapıtın yalnız bir bölümü değil, yapıtın hemen tümü *Syntaxe générale*'in öncüsü sayılmaktadır. Ayrıca, ünlü dilbilimcinin *Grammaire fonctionnelle du français* adlı yapıtının özellikle dördüncü ve beşinci bölümündeki gözlemler de genel bir sözdizimi için birer ön çalışma niteliğini taşımaktadır. B. Vardar'ın *İşlevsel Dilbilim* adıyla dilimize çevirdiği *Eléments de linguistique*, zaten A. Martinet'nin de belirttiği gibi, çok sayıda dil incelemesine, betimlemesine esin kaynağı olmuştur. Hiç kuşkusuz, *Syntaxe générale* de bu konuda temel nitelikli yapıtların başında yer alacaktır. En azından işlevselciliği benimseyenler için başyapıt görevini yüklenecektir diyebiliriz.

Dokuz ana bölüm içeren yapıtta öncelikle kimi dilbilimsel kavramların, kimi bilimsel terimlerin ve bilimin genel tanımı verilmektedir. Günümüzde bilimin, bilimselliğin tanımı üzerinde önemle durulmaktadır. A. Martinet bilimleri doğayla ve ekinle ilgili bilimler diye ikiye ayırır. Doğayla ilgili bilimler insan bilimleri, ekine yönelik bilimler ortak yaşamın gereklerinden doğan davranışları inceleyen bilimlerdir. Dilbilimin işlevi dili incelemek olduğundan uzun süre özerkliğine kavuşamamıştır.

Bu yapıtında da A. Martinet dili tanımlama gereğini savunur. İşlevselcilerin benimsediği görüşe bağlı kalınırsa, tündengelimli işleme başvurup gözleme dayanarak dilin tanımı gerçekleştirilebilir. Dilbilim her şeyden önce dilin evrensel yönüyle ilgilenmelidir. Burada A. Martinet *İşlevsel Dilbilim*de de yer alan tanımı yineler: «Bir dil insan deneyiminin, topluluktan topluluğa değişen biçimlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatım kapsayan birimlere, başka bir deyişle anlambirimlere ayırıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracıdır; bu sessel anlatım da, her dilde belli sayıda bulunan, öz nitelikleriyle karşılıklı bağıntıları da bir dilden öbürüne değişen ayırıcı ve ardışık birimler, başka bir deyişle sesbirimler biçiminde eklenir» (1). İşte özellikle bu ünlü dil tanımlamasından yola çıkarak anlamlı birimler üzerinde durur araştırmacı. An-

(1) A. Martinet, *İşlevsel Dilbilim* (çev. B. Vardar), Birey ve Toplum yay.,—Ankara, 1985, s. 13.

lambirimlerin sınıflandırılması, birleşkebirim ve türlerinin saptanmasının yanı sıra bürünsel birimler üzerinde durur. Bu birimler kimi dillere ayırıcı özellikler getirmiş, kimi dillerdeyse hiç değer taşımamıştır. A. Martinet daha az evrensel sayılan bürünsel özelliklerin işlevsel yön içerdiklerinden incelenmesi gerektiği düşüncesindedir. Bu türden gözlemleriyle sözdizim incelemelerinde Fransızca'yı temel alan bilgin aralarında Çince'yle Bask dili de olan birkaç dili örnek verir.

Dilbilimin temel amacı dili çözümlenektir. Bu konuda iki temel direkten biri sözdizim, diğeriye sesbilimdir. A. Martinet'ye göre sözdizim birleşimlerin ve öğeler arası uygunlukların incelenmesi değildir. Sözdizim bildirilişimin konusu olan deneyimin içerdiği ilişkilerin nasıl dile getirildiğine bakar, dilbilimsel birimlerin çözümlenmesi ve söylemin çizgiselliğiyle gelen zorunlukları ortadan kaldırma yoluna gider. Sözdizim, dilbilgisinin bir bölümü değildir. Geniş kapsamlıdır, anlambilimle sözbilime yönelmekle yetinmeyip yazınsal bilimlerin tümünü kucaklar. Bu nedenle A. Martinet sözdizimi hem dilbilgisinden, hem de biçimbilimden kesinlikle ayırmak taraftarıdır.

İşlevsel dilbilimin önderi, Avrupa dilbiliminin en ünlü kuramcılarının biri olan A. Martinet genel sözdizimi konusu üzerinde uzun süre durmuştur. İ. Ü. Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümü'nün dergisi *Dilbilimin* IV. sayısında yayımlanan ve C. Clairis tarafından gerçekleştirilen bir söyleşide (2) A. Martinet kendisine yöneltilen soruları yanıtlarken, genel sözdizim tasarısının gerçekleşmesini, *İşlevsel Dilbilimin* yayımla ilgili nedenlerden dolayı öne geçmesini geciktirdiğini söyler. A. Martinet'nin sözdizimsel bir kuram geliştirmedini düşünen ve dilbilimsel etkinliğinin sesbilimle sınırlanabileceğine inananlara ilk yanıtını Fransızcanın işlevsel dilbilgisine ilişkin yapıtıyla veren dilbilimci, sözdizim alanındaki yerini *Syntaxe générale* ile güçlendirmiştir. Dilbilgisi konusunda neredeyse dil bilinciyle başlayan çalışmalar günümüze değin süregelmiştir. Geleneksel dilbilgisi incelemeleri yerini sözdizim incelemelerine bırakmıştır. Yalnız, bu incelemeler de Prag Okulu'nun getirdiği sesbilim yöntemini A. Martinet'nin tasarladığı gibi kendi alanlarına uyarlamayı düşünmemişlerdir. Örneğin, davranışçılıktan esinlenen Bloomfield'cilerin sesbilim yönteminin etkisinde kalan böylesine bir yöntemi benimsemeleri zaten beklenemezdi.

*Syntaxe générale* dilbilimle yakından ilgilenenlere, özellikle de işlevselcilik akımını tanıyanlara seslenmektedir. Bu nedenle yapıtı bir elkitabı, bölümleri arasında kesin bir bağ bulunmayan bir başvuru yapıtı gibi görmek kişiyi yanılığa düşürebilir. Genel sözdizimde sorunlara yaklaşım yalnızca geleneksel değil, çağcıl yöntemlerden de çok daha değişikiktir. A. Martinet belki de bu konuyu iyice kavrasın diye okura, dil olgularına bakış açısının devingen ve işlevselci bir bakış açısı olduğunu bir kez açıklamakla yetinmeyip bunu yapıtın çoğu bölümünde vurgular.

N. GÜZ

(2) C. Clairis, «Questions à André Martinet, *Dilbilim*, IV, İstanbul, 1979, ss. 13-24.